

Journal of Recreation and Tourism Research

Journal home page: www.jrtr.org
ISSN:2148-5321

BOLU İLİNDE ALTERNATİF TURİZM TÜRLERİNDEN KONGRE TURİZMİNİN YAPILABİLİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Canan ÖZGENÇ^a

Arzu KARAGÖZ^b

Arif GÜNGÖR^c,

a Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, Türkiye (cananozgenic94@hotmail.com)

b Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, Türkiye (arzukaragoz93@hotmail.com)

c Düzce Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Düzce, Türkiye (arifgungor@duzce.edu.tr)

ARTICLE HISTORY

Received:

31.03.2017

Accepted:

10.04.2017

Anahtar Kelimeler:

Batı Karadeniz
Bolu
Kongre Turizmi
GZFT Analizi

Keywords:

Western Black Sea
Bolu
Congress Tourism
SWOT Analysis

ÖZ

Bolu ili doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel zenginlikleri bakımından büyük bir turizm potansiyeline sahip olması nedeniyle turizm faaliyetine katılan insanların beklentilerinin pek çoğuna cevap verebilecek durumdadır. Bu zenginlikleri bakımından Bolu, kongre turizmi konusunda da değerlendirilmeye açık bir il konumundadır. Çalışma da Batı Karadeniz Bölgesinde yer alan Bolu ilinin kongre turizmi potansiyelinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada yöntem olarak Güçlü Yönler Zayıf Yönler Fırsatlar Tehditler Analizi Tekniği (GZFT) kullanılarak, Bolu ilinin kongre turizminin yapılabilirliği potansiyeli bağlamında belirlenmeye çalışılmıştır. Bolu ilinde, kongre organizasyonlarının yapılabilirliği saptanarak, kongre turizminin yapılabilirliği açısından öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

Bolu province is able to respond to most of the expectations of people participating in tourism activities because it has a great potential for tourism in terms of its natural beauties, historical and cultural richness. In terms of these features, Bolu is a province where is open to be evaluated in terms of congress tourism. The study has aimed to investigate the congress tourism potential of the province of Bolu located in the Western Black Sea Region. By using SWOT Analysis Technique in the research study, it has been tried to determine the strengths, weaknesses, opportunities and threats of Bolu in terms of congress tourism feasibility. In the province of Bolu, the feasibility of congress organizations has been determined and suggestions have been presented in terms of feasibility of congress tourism.

GİRİŞ

Turizm hareketlerinin her geçen yıl artış göstermesi ile birlikte çeşitli alternatif turizm türleri ortaya çıkmış ve çıkmaya devam etmektedir. Teknolojik yeniliklerin, iletişim ağlarının ve ulaşım imkanlarının vb. gelişim göstermesi ile birlikte alternatif turizm türü olarak kabul edilen kongre turizmi önem kazanmaya başlamıştır. Çeşitli meslek gruplarında yaşanan bilimsel gelişmeler iş seyahatlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bilimsel gelişmelerde edinilen bilgilerin paylaşılması gereği yapılan toplantılar için gerçekleşen seyahatler ve konaklamalar kongre turizminin kapsamı alanına girmektedir.

Türkiye’de son yıllarda çok fazla ilgi gören kongre turizmi bölgeler bazında farklı düzeylerde gelişim göstermiştir. Çalışma alanını oluşturan Karadeniz Bölgesinin Batı Karadeniz bölümü farklı turizm çeşitlerinin değerlendirilmesine oldukça elverişlidir. Batı Karadeniz bölümünde bulunan Bolu ilinin turizm çeşitliliği dikkate alınarak cevap verebilecek potansiyeli ortaya konulmuştur. Bu potansiyelin kongre turizminin yapılabilirliğini ne ölçüde etkilediği ve Bolu il merkezinde kongre ve toplantı düzenleme imkanları araştırılmıştır. Bolu ilinde kongre turizminin mevcut durumları ve geleceği GZFT Analiziyle ele alınarak kongre turizminin yapılabilirliği hakkında öneriler sunulmuştur.

KONGRE TURİZMİ

Kongre; ülke içi veya dışından çeşitli meslek gruplarına sahip kişilerin birbirlerine bilgi akışı sağlamaları ve tartışmaları amacıyla bir araya gelmeleridir (Kozak ve Bahçe, 2012).

Davidson’a göre ise toplantı: “ortak merakları tartışmak amacıyla insanları bir araya getirmek için organize edilmiş olaydır. Bu ticari amaçlı da olabilir, ticari amaçlı olmayan da... 6 kişi de organizasyona katılabilir, milyonlarca kişi de... bu birkaç saat ile bir haftaya kadar sürebilir... Kongre ve toplantıların iş turizminin bir parçası olduğunu gösteren vurgu, kongre ve toplantılarda turizm sektörünün hizmetlerinden geniş şekilde kullanılmasıdır” (Khalilov, 2009, s.28). Kongre turizminin bir başka tanımına göre; “kişilerin daimi konakladıkları veya çalıştıkları yerler dışında uzmanlık gerektiren bilimsel alanlarda veya mesleki kollarında, belirli bir konuda bilgi alışverişi yapmak amacıyla bir araya gelmelerinden ortaya çıkan seyahat, konaklama olay ve ilişkilerinin tümüdür (Eryılmaz, 2011, s.2). Kongre ve kongre turizminin tanımlarına bakacak olursak; kongre olgusunun oluşması sırasında katılanların kongre dışında geri kalan boş zamanlarını doldurmak için yaptıkları rekreatif etkinlikler; doğa gezileri, alışverişler, çeşitli aktiviteler bu olaya turizm özelliği kazandırmaktadır.

Kongre turizmi, klasik turizmden birkaç noktada farklılık göstermektedir. Kongre turizminin yoğunlaştığı ve kongre merkezlerinin çoğunlukla geliştiği yerler şehir merkezleri ya da yakın bölgeler olduğu bilinmektedir. Klasik (sejour) turizm olayında olduğu gibi belirli zamanlarda yoğunlaşmalar pek görülmez. Yoğunlaşmalarda yıldan yıla artış veya düşüş farklılıkları gösterebilmektedir. Ekonomik bakımdan diğer bir farklılık, kongre delegelerinin gelirlerinin normal bir turiste göre yüksek olmasıdır (Aymanıkuy, 1997, s.10). Kongre turizminin diğer turizm türlerini tamamlayıcı olması ve turizm sezonunun uzatılmasını sağlayıcı etkisinin yanında esas amacı ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Kongre turizmi ülkedeki turizm olayını çeşitlendirerek bütün bir yıla yayma amacının dışında, ülke turizmine ve ekonomisine fayda sağlamaktadır. Kongreye katılanların gelir düzeyleri yüksek ve masraflı kuruluşlarla karşılandığından, harcamaları da yüksek olmaktadır (Mustafazade, 2015, s.33-34). Kongre turizmi diğer turizm türleri ile karşılaştırıldığında daha fazla gelir getiren bir turizm türüdür. Katılımcı sayısı olarak incelendiğinde dünya turizminde %10’luk payı olmasına rağmen turizm gelirlerinin yaklaşık %30’unu oluşturmaktadır (Garda vd, 2016, s.5). Veriler sonucunda kıyı turizminde kişi başına harcama 600-700 dolar düzeyinde iken bu rakamın kongre turizminde 2000- 2500 dolar seviyesinde olması ülkeler için bu turizm alanının cazipliğini ortaya koymaktadır. 2013 yılında Türkiye’ye kongre, seminer ve fuar için gelenlerin toplam sayısı 2.4 milyon olarak gerçekleşirken, kongre turizmi gelirlerinin ise 2.5 milyar doları aşmaktadır (TURSAB Raporu, 2013). Büyüyen kongre sektörü kongrelerin türleri ve her türün ortaya çıkardığı değişik ihtiyaçlar ve beklentiler nedeniyle kendi içinde çeşitlenmiştir. Bu çeşitlenme amaçlarına göre; ulusal, uluslararası ve bölgesel olarak ayrılmıştır. Bir diğeri kongreye katılımcı sayısı ile ortaya çıkan çeşitlenme olmakla birlikte seminer, forum, sempozyum, workshop, panel, zirve, kolokyum ve meeting olarak belirtilmektedir. Bu kongrelerin konuları ise genelde mesleki, kültürel ve hobby içerikli olmaktadır (Çizel, 1999).

Dünya’da kongre turizmi çoğunlukla sanayileşmiş ülkelerde yapılmaktadır. Son yıllarda kongre turizmi, turizm zenginliği fazla olan ülkelere doğru bir yönelme göstermektedir. Kongre katılımcıları genel olarak kültür düzeyi ve gelir seviyesi yüksek kesimlerden oluştuğu için kongreye katılımın yanı sıra bir tatil imkânı ve en azından bir turistik kent ziyaret etme ve eğlenme şansını elde etmektedir. Bu itibarla, kongrenin konusu kadar yapıldığı mekân ve mekânın yer aldığı kent de önem taşımaktadır. Son dönemlerde 5 yıldızlı büyük tesislerde yapılan kongreler dünyada olduğu kadar Türkiye’de de ön plana çıkmıştır (Baka, 2012, s.6). Dünya kongre pazarının kıtalar ve ülkeler arası dağılımına bakıldığında geleneksel Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin belli bir doygunluğa ulaşmış olduğu buna karşılık Doğu Avrupa, Akdeniz, Orta Doğu ve Asya Pasifik ülkelerinin kongre pazarından aldıkları payın her geçen yıl arttığı gözlenmektedir. Türkiye ise; coğrafi konumu, tarihi ve kültürel zenginlikleri, gelişen alt yapısı ve turizm potansiyeli ile bu sektör için cazibesi her geçen yıl artan bir ülke konumuna gelmektedir. ICCA Uluslararası Kongre ve Konvansiyonlar Derneği’nin 2015 yılı Kongre İstatistik Raporu’na göre Türkiye 211 kongre ile dünya 18. konumundadır (ICVB, 2017). Türkiye’nin dünya kongre turizminde önemli bir konuma sahip olduğu yönündeki göstergeleri değerlendiren turistik tesis ve otel işletmecileri, kongre merkezleri açma ve kongre tertip etme konusunda atılımlar gerçekleştirmişlerdir. Türkiye’de yaklaşık 500 bin kişilik kapasiteye sahip otel ve kongre merkezi bulunmaktadır. İstanbul, Ankara, Antalya ve İzmir gibi şehirlerde beş yıldızlı otel ve kongre merkezlerinin sahip oldukları teknik donanım ile sundukları hizmet kalitesi çok yüksek seviyededir (Baka, 2012, s.13).

Türkiye’de ve dünyada kongre turizminde rekabet üzerine yapılan çalışmalarda genelde destinasyonların turizm potansiyellerini geliştirerek rekabet avantajı sağlamalarında kongre turizminin etkisini araştırılmaktadır. Söz konusu çalışmalara ek olarak kongre turizminin diğer turizm türleriyle rekabet edebilirliğine yönelik çalışmalar da mevcuttur (Özdemir, 2014, s.476). Diğer yapılan bazı çalışmalarda ise Türkiye’nin farklı illerinde destinasyon önerilemek amacıyla kongre turizm potansiyelleri incelenmiş; buna bağlı olarak, mevcut durumunu geliştirmek için öneriler sunulmuştur.

BOLU İLİNİN TURİZM POTANSİYELİ

Türkiye yüzölçümünün %1.015’lik bölümünü kaplayan Bolu ili, 8.276 km² yüzölçümü ile Karadeniz Bölgesi’nin Batı Karadeniz bölümünde yer almaktadır. Bolu’nun batısında Düzce ve Sakarya, güneybatısında Bilecik ve Eskişehir, güneyinde Ankara, doğusunda Çankırı, kuzeyinde Zonguldak ve kuzey doğusunda Karabük illeri yer alır. İklim bakımından ağırlıklı olarak Karadeniz Bölgesi’nin etkisi altında bulunmakla birlikte, coğrafi konum nedeni ile başka komşu bölgelerin özelliklerini de taşımaktadır. Bolu, Karadeniz, Marmara ve Orta Anadolu ikliminden etkilenmekte, bu durum tarımsal yapısını çeşitlendiren farklılıklara yol açmaktadır. Yüzey biçimlerinin farklılığı, denizden uzaklık ve yüksekliklerin etkileriyle il bütününde değişik iklim türlerine ve mikroklima alanlarına rastlamak mümkündür (Bolu Belediyesi, 2016). Komşu illerin iklim özellikleri ve turizm çeşitlilikleri Bolu’yu etkilemektedir. Karadeniz Bölgesinin zengin ve çeşitli tabii örtü özellikleri Bolu ilinin büyük bölümünde gözlenmektedir. Egemen bitki örtüsü ormanlardır. Ayrıca Türkiye’nin flora zenginliğinde Bolu önemli bir yer tutmaktadır (Ormansu, 2016). Bu flora bakımından zenginliği birçok turizm çeşidini yapılıbilir kılmaktadır.

Bolu’nun sanayi altyapısındaki sorunlar, yatırımcı-girişimci sayısının az oluşu ve özendirici önlemlerin yetersizliği nedenleriyle arzu edilen düzeyde yatırım yapılamamakta, çevre illerden ve yabancı ülkelere girişimci ve yabancı sermaye çekilmesi de mümkün olmamaktadır (Bolu Belediyesi, 2016). Bu durum ise; turizm çeşitlerinin gelişmesinde olumsuz etki yaratmaktadır. Yükselen sektörleri ise; gıda, turizm, lojistik, dericilik, sağlık, orman ürünleri, metal sanayi, kanatlı hayvancılık sektörü olarak belirlenmiştir (Marka, 2016). Bu sektörler arasında turizmin bulunması ilginin bu sektöre daha çok artmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Bolu ilinde ulaştırma hizmetleri olarak yalnızca karayolları mevcut ve hava, deniz ve demiryolları ile ulaşım hizmetleri bulunmamaktadır. Bolu, Ankara ve İstanbul metropollerinin arasında yer alarak; Ankara’ya 170, İstanbul’a 250 km. uzaklıktadır. Ankara ve İstanbul’u bağlayan en önemli yollar Bolu’dan geçmektedir (Bolu Kültür, 2016). İstanbul ve Ankara arası mesafeyi 1.5 saate düşürecek olan ‘Sürat Demiryolu Hattı’ devreye alınan hızlı tren hattının Bolu’dan geçecek olması ulaşımı kolaylaştırması beklenmektedir (Bolu Gazetesi, 2016). Bolu’ da stol tipi (kısa mesafeli iniş kalkış) bir hava limanı ile Abant Tabiat Parkı mevkiisine küçük uçakların inerek park yapabileceği 2 havalimanı projesi üzerinde çalışılmaktadır (Hürriyet, 2016). Bu çalışmaların, ulaşım imkanlarının gelişmesiyle birlikte ticari, sosyal ve turizm açısından toplumları kaynaştıran ve birleştiren bir yol

ağı olması planlanmaktadır. Şehir içi ulaşım halk otobüsleriyle sağlanmakta, şehir ve çevresinde bulunan tarihi, turistik yerler ve ilçelere ise Bolu'dan kalkan otobüs ve dolmuşlarla gidilebilmektedir (Ormansu, 2016).

Coğrafik durum, su kaynakları, orman alanları, flora zenginliği ve tarihi eserler açısından turizm sektörüne konu olabilecek birçok değer ihtiva etmektedir (Bulu ve Erarşlan, 2014, s.7). Ayrıca Abant, Yedigöller, Gölcük gibi önemli turizm potansiyeli olan alanlarda planlama, çevre düzeni, alt yapı gibi çalışmaların yanı sıra ildeki termal kaynakların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bolu'da kış turizmi, spor turizmi, gençlik turizmi, kültür ve inanç turizmi, sağlık turizmi, kongre ve toplantı turizmi, tabiat turizmi kapsamında kuş gözlemciliği, tabiat yürüyüşü, yayla turizmi, av turizmi, hava sporları turizmi, sportif olta balıkçılığı, eko-köy turizmi gibi potansiyeller mevcuttur (Ormansu, 2016). Farklı destinasyon ve dört mevsime yayılabilen çeşitli turizm ürünleri ile Bolu ili yerli ve yabancı turistler için çekici bir il konumundadır. Bolu' da gerçekleştirilebilen alternatif turizm çeşitleri aşağıda sıralanmıştır;

Kış Turizmi

Bolu' da kış turizmi yoğunlukla Kartalkaya ve Gerede Arkut Dağında yapılmaktadır. Abant'ta da kısmi olarak kış turizmi etkinlikleri mevcuttur. Gerede Arkut Dağı Kayak Merkezinde her yıl uluslararası kayak ve kayaklı koşu yarışmaları düzenlenmektedir. Söz konusu kayak merkezinin diğer yıllarda ilin ve ülkenin kış turizmine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Kartalkaya Köroğlu Dağları'nda mevcut turizm alanı içerisinde Bolu'ya 38 km. mesafede bulunan Kartalkaya Kayak Merkezi ülkenin en önemli kayak merkezlerinden biridir. Toplam 18 lift ve 28 adet pistin bulunduğu Kartalkaya'da toplam pist uzunluğu 30 km'dir. Aralık-Nisan ayları arasında kış sporları yapılabilen bölge, kayak sporu için çok çekicidir. Halen toplam 1.477 yataklı 5 otel Aralık-Nisan ayları arasında sezonluk olarak tüm birimleriyle hizmet vermektedir (Bolu Belediyesi, 2016).

Spor Turizmi

Bolu'da 25 ayrı bölgede trekking, off road, dağ bisikleti ve foto safari, Abant ve Çele Bölgesinde yamaç paraşütü, Aladağ Göleti ve Yeniçağa Gölü'nde su sporları, Kartalkaya, Esentepe, Seben ve Çele Doruğu'nda dağcılık, Kartalkaya ve Esentepe'de kış sporları, Esentepe'de çim kayağı ve tekerlekli kayak (asfalt kayağı), Abant, Gölcük, Yedigöller, Sünnet, Çubuk, Sülük, Karamurat, Karagöl, Yeniçağa Gölleri ile Gököy, Taşlıyayla, Aladağ, Saraycık ve Çayköy Göletleri'nde sportif balıkçılık faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (Ormansu, 2016).

Gençlik Turizmi

Gençlik ve öğrenci turizmi kapsamında; çeşitli yörelerden ve okullardan Bolu'nun tarihi ve turistik güzelliklerini görmek amacıyla turlar düzenlenmektedir. Bolu'da mevcut öğrenci yurtlarından, yerli ve yabancı öğrenciler yararlanmaktadır. Ayrıca, Aladağlar bölgesinde bulunan Aladağ Gençlik-İzcilik ve Spor Kampüsünde gençlere yönelik kamplar düzenlenmektedir (Bolu Belediyesi, 2016).

İnanç Turizmi

Bolu'daki 15 türbe inanç turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Bunlardan 4 tanesi Bolu Merkez'de, 3 tanesi Göynük ilçesinde ve 1 tanesi de Gerede ilçesinde bulunmaktadır. Bolu Merkezde bulunan türbeler; Semerkant Buhara Türbesi, Aktaş Türbesi, Tokad-ı Hayrettin Haziresi, Kasım Dede Türbesi'dir. Göynük ilçesinde bulunan türbeler Ömer Sekkin Türbesi, Akşemseddin Türbesi, Tabakdede Türbesi ve hazireleridir. Gerede ilçesinde bulunan türbeler ise Aşağı Tekke Camii ve Türbesidir. (Ormansu, 2016).

Sağlık Turizmi

Bolu jeolojik bakımdan önemli bir fay hattı üzerinde olduğundan birçok sıcak su kaynaklarına ve kaplıcalara sahiptir. Kaplıcalar Bolu şehir merkezinin 5 km güneyinde Karacasu beldesinde bulunmaktadır. Dinlenmek için ideal ve çevresi tamamen ormanlarla kaplı olan bölge, Kültür ve Turizm Bakanlığınca 'Termal Turizm Merkezi' ilan edilmiştir (Bolu Kültür, 2016).

Kuş Gözlemciliği

Bolu önemli kuş göç yolları üzerinde bulunmasa da, çok geniş ormanlık alanları, sulak alanları ve göllere sahip olmasından dolayı pek çok kuş türüne hatta nesli tükenmekte olan bazı türlere de ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle nesli tükenmekte olan Kara Akbaların 4 türünün de Dörtdivan-Kıbrısık Bölgesinde olması, yine nesli tükenmekte olduğu söylenen Şah Kartalının da Yeniçağa Gölünün civarında bulunması kuş gözlemciliği

konusunda Bolu ilini önemli bir konuma getirmektedir. Kuş Gözlemciliği potansiyeline sahip göller, Yeniçağa Gölü, Abant Gölü, Aladağ Gölü, Taşlıyayla Gölü, ve Dörtdivan-Kıbrısık Bölgesidir. Bu göller ormanları ve barındırdıkları türler itibari ile kuş gözlemcilerinin dikkatini çekmektedir. 2009 yılında su tutulmaya başlanan Taşlıyayla Göleti 833 hektar alanı ile ilin en büyük göletidir. Son yıllarda çok değişik kuş türlerine ev sahipliği yapmaktadır (Ormansu, 2016).

Yayla Turizmi

Bolu yaylaları ilin eko turizm olarak en önemli avantajlarından biridir. Bolu' da toplam 380 civarında yayla bulunmakta olup bu yaylaların önemli bir kısmında her yıl çeşitli etkinlikler düzenlenerek yayla bayramları kutlanmaktadır. Bunların en önemlileri Kızık Yaylası Bayramı, Mudurnu ve Seben Hacet Bayramları, At Yaylası Kiraz Bayramlarıdır. Yaylalar, çeşitli kurum ve kuruluşlar, dernekler, STK'lar tarafından yılın çeşitli dönemlerinde düzenlenen çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır (Ormansu, 2016). Yaylalar rekreasyon kamp imkânlarını olarak ilin önemli bir turizm potansiyeli olarak görülmektedir. Bu yaylaların en önemlileri Gerenözü ve Kızık yaylalarıdır.

Av Turizmi

İlin coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından av turizminin gelişmesine elverişli konumdadır. %60'ı ormanlarla kaplı ilde daha insan eli değmemiş, orman yolu yapılmamış, orman üretimi yapılmamış ormanlık alanlar mevcuttur. Bu alanlar yaban hayatının gelişmesi için en uygun alanlar olarak görülmektedir. Av turizmine açılacak avlaklar ve avlanacak av hayvanlarının miktar ve özellikleri, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Av ve Yaban Hayatı Daire Başkanlığı tarafından tespit ve ilan edilmektedir. Bolu ili Av ve Yaban hayvanlarının yoğunluğu nedeniyle av turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. Genellikle Av turizmi kapsamında, yaban hayatı geliştirme sahaları, örnek avlaklar ve devlet avlaklarında geyik, karaca ve domuz avına izin verilir. Bu kapsamda yerli ve yabancı avcılar bölgeye gelmektedir. Bolu Şube Müdürlüğü kapsamınca işletilen bu avlaklarda talep doğrultusunda ava açılmakta ve av turizmine katkı sağlamaktadır (Ormansu, 2016).

Hava Sporları Turizmi

Bolu Sportif Havacılık ve Tabiat Sporları Derneği öncülüğünce yapılmaya başlanan yamaç paraşütü ilin eko turizmine renk katmaktadır. Dernek bünyesinde yapılan eğitim çalışmaları ve geleneksel hale gelen Abant Yamaç Paraşütü Şenlikleri 2006 yılından beri yerli yabancı amatör sporcuların katılımları ile devam etmektedir. Abant Tabiat Parkı yanındaki Çepni Yaylası yamaç paraşütüne uygun hava koşullarına sahip olması nedeni ile il ve il dışından özellikle Ankara ve İstanbul'dan gelen ziyaretçiler burada yamaç paraşütü yapabilmektedirler (Ormansu, 2016).

Sportif Olta Balıkçılığı

İlde orman içi göllerin zenginliği ve ormanların akarsularla örtülü olması, bunların hala temiz kalmış olması sportif olta balıkçılığı için büyük imkanlar sunmaktadır. Bilinçli ve planlı bir faydalanma ile bu imkanların daha da artırılması mümkündür (Ormansu, 2016).

Tabiat Yürüyüşü

Bolu, %60'ı ormanlarla kaplı dağ ve sıradağları, flora ve faunasıyla çok zengin bir ildir. Dolayısıyla dağ-tabiat yürüyüşüne elverişli önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin planlı bir yaklaşımla turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi, böylece turizmin tür ve aktivitelerinin zenginleştirilerek arz kapasitesinin geliştirilmesi, alternatif turizm alanlarının koruma-kullanma dengesi içerisinde hizmete sunulması, tanıtılması, farklı yörelerin turizmin ekonomik ve sosyal katkılarından yararlandırılması açısından önemlidir (Ormansu, 2016).

Su Sporları Turizmi

Taşlıyayla Gölü 833 hektar büyüklüğü ile Abant Gölünün yaklaşık 7 katı büyüklüğündedir. Taşlıyayla Göleti turizm açısından keşfedilmeyi beklemektedir. Su sporları merkezi olabilecek potansiyele sahiptir. Kano, yelkenli ve diğer su sporlarına uygundur. İlde kapladığı alan itibari ile en büyük göl olan Taşlıyayla Göleti henüz hiçbir

şekilde değerlendirilmemektedir. Bu bölgenin tabiat parkı olarak tescil edilmesi turizm açısından önemli görülmektedir. (Ormansu, 2016).

Ekoköy Turizmi

Mudurnu ilçesi Hüsametindere Köyü ekoköy projesi ile geleneksel köy yaşantısı ve köy evi mimarisi korunarak turizm sektörüne hizmet vermektedir. Aynı çalışmalar ilin farklı köylerinde de uygulanabilir (Ormansu, 2016).

Kongre ve Toplantı Turizmi

Bolu, kongre ve toplantı turizmi konusunda ideal bir konuma sahiptir. İstanbul ve Ankara'ya yakın olması, kolay ulaşım imkânlarının bulunması ve doğal güzelliklere sahip bulunması ilin bu konudaki çekiciliğini artırmaktadır (Bolu Belediyesi, 2016). Toplantı ve seminerlerin yapılabileceği 19 tesiste toplam 8000 kişi kapasiteli toplantı salonları bulunmaktadır. Abant ve Karacasu bölgelerinde bulunan tesisler kongre turizmi konusunda büyük taleple karşılaşmaktadır (Kültür Portal, 2016). Bolu'nun kongre turizminin yapılabilirliği açısından sahip olduğu sektörel olanakları geniş kapsamlı incelenerek, kongre turizmi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

BOLU İLİNİN KONGRE TURİZMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bolu ilinin kongre turizmi açısından değerlendirilmesi kapsamında, kongre turizmi için Bolu'nun sahip olduğu olanaklardan konaklama imkanları, seyahat acentaları, kongre merkezleri ve ulaşım imkanlarının incelemesi yapılmıştır.

Bolu İlinin Kongre Turizmi İçin Olanakları

Bir ülkede coğrafi konumu, iklimi, doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri gibi sahip olduğu doğal faktörleri yanında ulaşım, konaklama imkanları ve seyahat acentaları gibi sektörel hizmet sunan işletmelerinde varlığı halinde turizmin varlığından bahsedilebilir (Aymankuy, 2013, s.132).

Konaklama İmkanları

Kongre turizmi açısından, kongre destinasyonunun seçiminde oldukça önemli olan bir diğer unsur konaklama kapasitesi ve konaklama imkanlarıdır. Kongre yeri olarak seçilecek şehrin veya bölgenin yeterli sayıda ve kapasitede konaklama tesislerine ve kongre otellerine sahip olması ön koşuldur (Ersun ve Arslan, 2009, s.145).

Aşağıdaki tablo Bolu ilinde yer alan turizm belgeli ve belediye belgeli konaklama tesislerinin sayılarını ve yatak sayılarını göstermektedir.

Tablo 1. Bolu İli Konaklama Tesisleri ve Yatak Sayıları

SINIFI	TESİS SAYISI	YATAK SAYISI
Beş yıldızlı otel	3	954
Dört yıldızlı otel	3	676
Üç yıldızlı otel	8	903
Bir yıldızlı otel	1	20
Oberj (kırsal kış tesisi)	2	876
Pansiyon	3	72
Dağ Evi	1	120
Butik Otel	1	56
Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri	78	4.158 yatak
Yatırım Belgeli Konaklama Tesisi (Yapımı Tamamlandığında)	5	1.736 yatak
Toplam	105 tesiste	9.561 yatak

Kaynak: www.bolu.gov.tr

İl genelinde 22 turizm işletme belgeli, 78 adet mahalli idare belgeli konaklama tesisi olmak üzere toplam 100 konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu konaklama tesislerinin toplam yatak kapasitesi 3.667'si turizm belgeli, 4.158'i mahalli belgeli olmak üzere 7.825'dir. 5 adet yatırım belgeli konaklama tesisi tamamlandığında 1.736 adet ilave yatak kapasitesi sağlanmış olacaktır (Bolu, 2016).

Seyahat Acentaları

Seyahat acentaları, halka, seyahatler, konaklama ve ulaştırma hizmetleri hakkında bilgiler veren, belirli komisyon karşılığında hizmet ve seyahat üreticilerinin ürünlerini belirli fiyatlarla tüketicilere satışına aracılık eden işletmelerdir (Aymanıkuy, 2006, s.143). 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu'na göre kongre ve toplantıların organizasyonu A grubu seyahat acentalarının yetkisindedir (Eryılmaz, 2011, s.10). Seyahat acentalarının varlığı kongre turizmini olumlu yönde etkilemektedir.

Tablo 2. Turizm İşletme Belgeli Seyahat Acentaları Adları ve Sayısı

Belgeli Seyahat Acentası Adı	Grubu
Bienal Turizm	A
Myosvi Tur	A
Bolu İnci Tur	A
Bolu Kınacı Turizm	A
Gökdemir Turizm	C
İnteroto Turizm	C
Hedef Turizm	A
İstanbul Hisar Turizm	A
Emin Can Turizm	A
Öz-El Turizm	A
Hilal Turizm	A
Pınar Tur	A
Eldebaran Tur	A
Uzman Turizm	A
Rahmet Turizm	A
Rahmet Turizm (Bolu Şubesi)	A
Karacasu Turizm	A
Bolu Yedigöller	A
14 Turizm	A
Benca Turizm	A

Kaynak: www.tursab.org.tr

18 adet (A) grubu, 2 adet (C) grubu olmak üzere toplam 20 adet belgeli seyahat acentası Bolu ilinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Seyahat acentaları kongre organizasyonlarıyla da ilgilendiğinden sayılarının fazla olması bu organizasyonları etkilemektedir. Kongre organizasyonlarının Bolu ilinde artış göstermesi durumunda bu konuda uzmanlaşan seyahat acentası sayısı da artış gösterecektir.

Kongre Merkezleri

Bir kongre destinasyonu için en önemli unsurlarından biri kongre merkezlerinin varlığıdır. Kongre merkezleri kongrelerin yapılabileceği kongre tesisleri, toplantı salonları gibi kongrenin dolasıyla kongre turizminin gelişebilmesi için gerekli olan alt ve üst yapıya sahip tesislerdir (Aymanıkuy, 2013, s.151). Ayrıca ilde bulunan üniversitelerin toplantı salonları iyi bir alternatif olmaktadır.

Bolu kongre turizmi açısından ideal bir konuma sahiptir. İlin bu turizm dalında yoğun ilgi görmesine en büyük etken, İstanbul ve Ankara'ya yakın olması, kolay ulaşım imkanlarının bulunması ve doğal güzelliklere sahip olmasıdır. Toplantı ve seminerlerin yapılabileceği 19 tesisdeki toplam 8000 kişi kapasiteli toplantı salonlarına ilave olarak yeni yatırımların yapılması durumunda, ilde kongre turizminin gelişebileceği değerlendirilmektedir. Abant ve Karacasu bölgelerinde bulunan tesisler kongre turizmi konusunda büyük taleple karşılaşmaktadır

(Kültür Portal, 2016). Yıl boyunca seminer, sempozyum, panel gibi toplantıların düzenlenebileceği çok kaliteli zengin turistik otellerin varlığı bu turizm türüne olan talebi arttıracaktır.

Tablo 3. Kongre ve Toplantı Salon Adları, Sınıfları, Konumları ve Kapasiteleri

Tesisin Adı	Sınıfı	Konumu	Kapasitesi
Abant Palas Otel	*****	Abant	1000
Büyük Abant Otel	*****	Abant	800
Gazelle Otel	*****	Karacasu	850
Koru Otel	****	Bolu Dağı	500
Termal Otel	****	Karacasu	400
Kartal Otel	***	Kartalkaya	200
Dorukkaya Otel	Oberj	Kartalkaya	300
Esentepe Otel	***	Gerede	100
Köroğlu Otel	***	Bolu	150
Soylu Otel	****	Bolu	120
Bolu Tic ve Sanayi Odası		Bolu	200
Von Club Tatil Köyü	Yerel Belgeli	Abant Yolu	120
Doğal Yaşam Otel	Yerel Belgeli	Sünnet Gölü	100
A.İ.B.Ü. Kongre Salonları	-	Gölköy Kampüsü	750
Kültür Sitesi	-	Bolu	380
Kaya Palazzo Otel	****	Kartalkaya	500
Grand Kartal	Oberj	Bolu	300
Highway Otel	-	Bolu	1.000
Emniyet Otel	***	Bolu	230
		TOPLAM	8000

Kaynak: www.bolu.bel.tr

Bolu'da son 3-5 yıl içinde yapılan kongrelerle ilgili istatistiki verilere ulaşılamadığından kongre turizmi amaçlı gelen turist sayısı, kongre sayısı ve kullanılan kapasite hakkında bilgi verilememiştir.

Ulaşım İmkanları

Kongre turizmi açısından, kongre destinasyonunun seçiminde oldukça önemli olan unsurlardan diğeri de ulaşım imkânlarıdır. En hızlı ulaşım imkânını sağlayan havayolu, destinasyonun çekicilik unsurunu arttırmaktadır. Bolu ilinde sadece karayolları ile ulaşım sağlanmaktadır. Hava, deniz ve demiryolları ile ulaşım hizmetleri bulunmamaktadır. Bolu'nun Ankara ve İstanbul'u bağlayan en önemli yolları içinde bulundurması avantajlı yönü olmaktadır. Bolu'da ulaşım imkanları içi yapılan çalışmalar sonunda ulaşımın gelişmesiyle birlikte ticari, sosyal ve turizm açısından toplumları kaynaştıran ve birleştiren bir yol ağı olması planlanmaktadır. Bu da Bolu'nun kongre organizasyonları için destinasyon olarak pazarlanmasında etkili olacaktır.

BOLU İLİNDE KONGRE TURİZMİNİN YAPILABİLİRLİĞİ AÇISINDAN GZFT ANALİZİ

GZFT analizi incelenen kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini belirlemekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri saptamakta kullanılan bir tekniktir. GZFT analizinde amaç; iç ve dış etkenleri dikkate alarak, var olan güçlü yönler ve fırsatlardan en üst düzeyde yararlanacak, zayıf yönlerin ve tehditlerin etkisini en aza indirecek plan ve stratejiler geliştirmektir (Akay ve Zengin, 2012, s.118). Çalışmanın

yönteminde Bolu ilinin turizmi hakkında verileri değerlendirilerek, kongre turizmine potansiyel olabilecek durumu GZFT Analizi ile belirtilmiştir. Veriler ise çalışmanın literatüründe bulunan kaynaklardan elde edilmiştir. Bu kapsamda da Bolu ilinde kongre turizminin yapılabilirliği açısından güçlü yönleri ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri karşılaştırılarak incelenmiş, değerlendirmeler ve öneriler sunulmuştur.

GÜÇLÜ YÖNLER
<ul style="list-style-type: none">• Bolu ilinin tarihi ve kültürel açıdan şehrin turizm imajını arttıran değerlerin bulunması,• Dört mevsim turizme cevap verebilecek olanaklarının olması,• Kongre amaçlı gelen turistlerin boş zamanlarında katılabilecekleri birçok turizm çeşidinin bulunması,• Bolu iline çevre illerden ulaşım kolaylığı,• Bolu ilinde faaliyet gösteren turizm alanındaki sivil toplum kuruluşlarının varlığı,• Bolu ilinin doğal güzellikleri açısından zengin olması,• Birçok alternatif turizm çeşidinin uygulanabilmesi bakımından elverişli alana sahip olması,• Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul ve başkenti olan Ankara arasındaki karayolu ulaşımını sağlayan karayolu üzerinde yer alan Bolu; Ankara'ya 170 km, İstanbul'a 250 km. mesafe uzaklıkta olması,• Turizm sektörünün Bolu'nun ekonomik gelişim ve kalkınma stratejik planının merkezinde yer alan bir sektör olması ve bu sayede kongre turizminin de payını büyütebilme olanağının olması.
ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none">• Demiryolu ve havayolu ulaşım imkanlarının olmaması,• Bolu iline en yakın uluslararası havalimanları Ankara ve İstanbul'da bulunmaktadır. Bu illerin yakınlığı Bolu ili için güçlü bir yön iken, Ankara ve İstanbul ilindeki havalimanından Bolu'ya transfer hem zaman hem de maliyet açısından zayıf bir yöndür. Bu durum rekabet edebilir gücünü düşürmektedir.• Bolu ilinde düzenlenen kongreler ve bu amaçlı gelen turist sayıları ile ilgili istatistik verilerin kayıt altında bulundurulmaması.
FIRSATLAR
<ul style="list-style-type: none">• A grubu seyahat acentalarının varlığı,• Bolu ilinde beş yıldızlı, dört yıldızlı, üç yıldızlı ve bir yıldızlı konaklama tesislerinin olması,• Uluslararası turizme yönelik talebin artması ve yeni kongre destinasyonlarının araştırılmaya başlanması,• 2015 yılında turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde 57.000 yabancı turist, 380.000 yerli turist olmak üzere 437.000 kişi konaklama yapmasıyla birlikte Bolu'ya talebin arttığı görülmektedir. Bu talebin kongre turizmine de katkısı olacağı ve kongre turizmini geliştireceği belirtilmektedir.• Bolu'nun yükselen sektörlerinin arasında turizm sektörünün bulunması,• İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün teknik konulara, plan ve proje çalışmalarına destek ve önem vermesi,• Havaalanı altyapı çalışmalarının başlaması,• Devletin kongre turizminin de içinde bulunduğu turizm sektörü için birçok yatırım teşviği,• Abant'ta kongre turizmine yönelik yeni yatırım imkanlarının olması,• 2011 yılında kongre organizasyonlarına cevap verebilecek toplantı salonlarının kapasitesi 5695 kişi iken, şuan 8000 kişilik kapasitesinin olması,• Abant ve Karacasu bölgelerinde bulunan konaklama tesislerinin kongre turizmi için talep görmesi,• İstanbul ve Ankara arası mesafeyi 1,5 saate düşürecek olan 'Sürat Demiryolu Hattı' devreye alınan hızlı tren hattının Bolu'dan geçecek olmasıyla birlikte ulaşım kolaylığı,• Üniversiteye ait bir kongre merkezinin olması ve burada çeşitli kongre organizasyonlarının düzenlenmesi,• Turizme yönelik, turistlerin istifade edebilecekleri alışveriş merkezleri veya mekanı konumunda tesislerin açılmaya başlanması.
TEHDİTLER

- Gelişmiş kongre illerine göre (İstanbul, İzmir, Antalya, Kuşadası) rekabet edilebilir düzeyinin düşük olması,
- Eğitimli turist rehberlerinin olmaması,
- Dağıtım kanalları olan tur, acenta ve operatörlerle az iletişimden kaynaklı kongre turizmine talep oluşturulamaması,
- Kış mevsiminin ulaşımı zorlaştırması,
- Yatırımların yüksek maliyeti,
- Kongre yapılacak merkezlerin, teknik yapılarının yeterli olmaması,
- Yakın çevresinde bulunan Ankara'nın kongre gücü,
- Diğer çevre illerdeki kongre turizmine yönelik çalışmalar (Düzce Kardüz Yaylası).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bolu ili doğal, tarihi ve kültürel zenginlikleri bakımından zengin bir ilimizdir. Bu özellikler açısından büyük bir turizm potansiyeline sahip olması nedeniyle turizm faaliyetine katılan turistlerin beklentilerinin pek çoğuna cevap verebilecek durumdadır. Turizm potansiyeli oldukça yüksek olan ülkemizde kongre turizmi belli başlı illerde gelişme göstermiştir. Bu çalışmada alternatif turizm türlerinden biri olan ve son yıllarda önemi giderek artan kongre turizmi hakkında bilgiler verilmiş ve değerlendirilmeye elverişli bir alan olarak görülen Bolu ili hakkında bilgiler sunulmuştur. Bu bağlamda; Bolu ilinde kongre turizminin yapılabilirliği açısından GZFT Analizi yapılmıştır. Kongre turizmi, turizmin tüm yıla yayılmasını sağlayabilen ve gelişmeye açık bir turizm çeşididir. Kongre faaliyetlerine katılan ziyaretçilerin, normal ziyaretçilere göre harcamaları daha fazla olduğundan diğer turizm çeşitlerine göre sağladığı getiri daha fazla olacaktır. Bu sebeple kongre turizmi alanında yatırımlar artmaya başlamıştır. Kongre turizminin geliştiği belli başlı iller dışında, o ilin kongre turizmi potansiyelini güçlendirecek birçok yatırım seçenekleri artmıştır.

Kongre turizminin yapılabilirliğinin GZFT Analizi sonucunda Bolu'da kongre turizmi için potansiyelinin olduğu kongre merkezlerinin varlığı, yatak kapasitelerinin yeterli olması, ulaşım olanaklarının kolaylığı ve bunların yanında coğrafi konumun elverişli olması, iklim özelliklerinin kongre turizmi için uygun olması, ilin var olan turizm imajının da etkisiyle bu potansiyelin değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuçlar bağlamında bu alanda yatırım yapılması gerektiği önerilmektedir.

Batı Karadeniz bölgesinde bulunan Bolu iline yapılacak birçok yatırım sayesinde kongre turizmine elverişli bir alan olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuçlar kapsamında öneriler sunulmuştur.

- ✓ Kongre turizminin arz imkanlarının artmasında ulaşımın payı büyüktür. Bu sebeple, kongre yapılacak alana ulaşım kolaylığının rahat bir şekilde olması o şehrin cazibesini arttıracaktır. Bolu'ya planlanan havayolu ulaşım planının sonlanması ile kongre turizminin gelişmesine büyük etki gösterecektir.
- ✓ Kongre turizmine katılacak kişilerin kongre yapılacak alanı başka bir alana tercih etmesindeki etkenlerden biri de o alanın özellikleri ve sunacağı imkanlarıyla ilgilidir. Bolu'nun doğal güzelliklerinin, tarihi ve kültürel çekiciliklerinin ve kongreye katılan ziyaretçilerin kongreden kalan arta zamanlarda uygulayabilecekleri rekreatif etkinliklerin fazla olması Bolu ilinin cazibesini arttıracığından bu yönde çalışmaların çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

- ✓ Büyük kongre organizasyonlarında kongre merkezlerinin ve yatak kapasitelerinin fazla olması gerekeceğinden Bolu ilinde bu yönlü çalışmaların olması gerekmekte ve teşviklerin arttırılması sağlanmalıdır.
- ✓ Bolu ilinde turizm ürünleri satılan alışveriş imkanı sunan mekanların arttırılması gerekmektedir.
- ✓ Kongre turizmi bağlamında turist rehberliği ve kongre ve fuar merkezlerinde istihdam edilecek nitelikli personel sayısının arttırılması ile eğitilmesi önerilmektedir.
- ✓ Abant'a kongre turizmi alanında geliştirilmesi düşünülen çalışmaların hızlanması gerekmektedir.
- ✓ Bolu' da kongre turizminin gelişmesinde; bölgenin tanıtımını ve pazarlamasını yapacak turizm birimlerinin etkisi olacağından bu birimlerin arttırılması ve seyahat acentalarının aktifleşmesi gerekmektedir.
- ✓ Turizm faaliyetlerinin her mevsimde yapılabilir çeşitliliği yönünden rekabet edebilir seviyede olan Bolu'nun, kongre turizmi için yeterli yatırım ve teşvikleri arttırması gerekmektedir.
- ✓ Bolu ilinde düzenlenen kongreler ve bu amaçlı gelen turist sayıları ile ilgili istatistiki verilerin kayıt altına alınmaya başlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aymankuy, Y. (1997). Türkiye’de Geliştirilebilir Turizm Şekli Olarak Kongre Turizmi ve İzmir İl Merkezi Örnek Uygulaması (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aymankuy, Y. (2013). Kongre Turizmi ve Fuar Organizasyonları, Ankara: Detay Yayıncılık
- Akay, B. ve Zengin, B. (2012). Ekoturizm Kaynaklarının Geliştirilmesi: Doğu Marmara Bölgesi Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 115-122.
- Bulu, M ve Eraslan, İ.H. (2014). Bolu İli Turizm Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Analizi, *Dergi Park Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 1: 7.
- Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Bolu Tanıtım Broşürü” <http://www.bolukulturturizm.gov.tr/Eklenti/31816,bolu-tanitim-brosuru.pdf?1>, (E.T: 30 Kasım 2016).
- Bolu Gazetesi, “Bolu Hızlı Tren Haberi” <http://www.bolugazetesi.com.tr/bakan-acikladi-hizli-tren-boludan-geciyor/>, (E.T: 23 Aralık 2016).
- Bolu Valiliği, “Bolu Kültür ve Turizm” <http://bolu.gov.tr/kultur-ve-turizm> , (E.T: 25 Aralık 2016).
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, “Kongre Turizmi Sektör Raporu” <http://www.baka.org.tr/dokuman-listesi-sektor-raporlari.html#6> , (E.T: 19 Mart 2017).
- Bolu Belediye Başkanlığı, “Bolu Belediyesi Stratejik Plan” <http://www.bolu.bel.tr/uploads/BoluBelediyesi2015-2019StratejikPlan.pdf>, (E.T: 16 Aralık 2016).
- Çizel, B. (1999). Kongre Turizmi, Kongre Organizasyonu ve Antalya Bölgesinin Kongre Turizmi Potansiyeli, Sorunları ve Gelecekteki Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, “Bolu Yatırımcı Rehberi” http://www.marka.org.tr/uploads/files/Yatirimci_rehberleri/Bolu, (E.T: 18 Kasım 2016).
- Ersun, N. ve Arslan, K. (2009). Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Kapadokya Bölgesi’ nde Kongre Turizmini Geliştirme Olanakları, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34: 145.
- Eryılmaz B. (2011). Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Samsun’ da Kongre Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi, *Samsun Sempozyumu*, 2.
- Garda, B. & Kurnaz, A. ve Avcı, H. (2016). Konya İli’nin Kongre Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 11, 172-185
- Hürriyet, “Bolu Havalimanı Haberi” <http://www.hurriyet.com.tr/bolu-ve-abanta-havalimani-yapilacak-40120023>, (E.T: 23 Aralık 2016).
- İstanbul Kongre & Ziyaretçi Bürosu, “Kongre Sektörü” <http://tr.icvb.org.tr/icca-istatistiklerine-gore-turkiye-3/> , (E.T: 19 Mart 2017).
- Khalilov, T. (2009). Turistik Ürün Çeşitlendirilme Stratejisi Kapsamında Kongre ve Toplantı Turizminin Azerbaycan’da Gelişme Potansiyeli, Bakü Örneği, (Yüksek Lisans Tezi). İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozak, M. ve Bahçe, S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mustafazade, N. (2015). Kongre Turizmi ve Önemi, (Yüksek Lisans Tezi). Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi.

- Orman ve Su İşleri Bakanlığı, “Bolu İli Tabiat Master Planı” http://bolge9.ormansu.gov.tr/9bolge/planlar/bolu_il_tabiat_turizm_master_plani.pdf, (E.T: 15 Aralık 2016).
- Özdemir, S. (2014). Kongre ve Toplantı Otellerinin Rekabet Stratejileri: İzmir Örneği, VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 473-486.
- Türkiye Kültür Portalı, “Bolu’da Kongre ve Toplantı Turizmi” <http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/usak/TurizmAktiviteleri/boluda-kongre-ve-toplanti-turizmi>, (E.T: 26 Aralık 2016).
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, “Bolu Seyahat Acentaları” <http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama?search=1#main-navigation>, E.T: 09 Ocak 2017).
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, “TURSAB Kongre Turizm Raporu” http://www.tursab.org.tr/tr/tursabdan-haberler/kurumsal-haberler/tursab-kongre-turizm-raporu_10567.html, (E.T: 18 Mart 2017).